

УДК 378.14

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ НА ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТІВ

Муза Вієвська

*ДВНЗ “КНЕУ ім. В. Гетьмана” Криворізький економічний інститут,
проспект Поштовий 64, Кривий Ріг, Україна, 50000*

Обґрунтовано сутність соціально відповідального середовища університету. Досліджено основні напрями соціально відповідальної діяльності університетів в Україні та провідних світових університетів. Наведено принципи відповідального управління освітою. Виконано порівняльну оцінку поширення соціальної відповідальності в діяльності вітчизняних університетів. Визначено пріоритетні напрями розвитку соціальної відповідальності вищих економічних навчальних закладів та створення соціально відповідального середовища в університеті.

Ключові слова: університет, соціальна відповідальність, якість освіти, середовище, вища економічна освіта.

Ідеї сталого розвитку спонукають наше суспільство до обговорення питань створення, розвитку соціальної відповідальності університетів та їхнього впливу на розвиток потенціалу країни. Через освіту, зміну ціннісних орієнтацій студентів, соціальної поведінки громадян, соціально відповідального управління закладається рідґрунття для сталого розвитку. Вивчення дисциплін “Соціальна відповідальність”, “Корпоративна соціальна діяльність”, “Соціальна відповідальність менеджерів з економіки”, “Соціальна відповідальність промислового бізнесу” в університеті, включення питань соціальної відповідальності у зміст інших дисциплін, створення соціально відповідального середовища у вищому навчальному закладі дає змогу готувати студентів, які після отримання вищої освіти стануть відповідальними роботодавцями, працівниками, менеджерами. Аналіз наукової літератури з означеної проблеми свідчить про необхідність її вивчення.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі дає підстави констатувати, що останнім часом актуалізувалися наукові розробки питань соціальної відповідальності освітніх установ. Зокрема, соціальна відповідальність системи освіти за визначенням Л. Антошкіної [1, с. 18], полягає у відповідальності навчального закладу за потенційні та реальні наслідки, які виникають у ході реалізації його випускниками набутих знань, навичок та умінь стосовно тих суспільних груп, структур та інститутів, з

якими вони взаємодіють. Дослідниця Л. Хижняк [11, с. 5] розглядає еволюцію соціальної відповідальності університету. Автор вважає, що сучасним викликом відповідає стратегія розділеної відповідальності суб'єктів, які задіяні у сфері вищої освіти або користуються результатами діяльності цієї сфери. При цьому, на думку дослідниці, соціально відповідальну поведінку мають демонструвати, розробляючи повноваження та ресурсну базу, всі сторони, які зацікавлені в конкретному освітянському проєкті. О. Грішнова [2, с. 20] та С. Бех обґрунтували теоретичні основи розуміння сутності соціальної відповідальності вищих навчальних закладів. Науковці дослідили стан та проблеми її поширення. Потребують уваги і розроблені ними пріоритетні напрями розвитку в Україні соціальної відповідальності університетів. Ж. Беляєва визначила рівень та напрямки розвитку соціальної відповідальності університету на основі аналізу існуючої практики та наукових досліджень світової освітньої галузі. О. Полішкевич розглядав проблему соціальної відповідальності університетів у сучасному суспільстві. Автор проаналізував думку представників різних соціальних інститутів (бізнесу, влади, науки, засобів масової інформації, освіти) відносно можливостей та перспектив формування соціальної відповідальності всіх учасників суспільного відтворення. Л. Шевченко [12, с. 5] розкрив сутність “соціальної відповідальності вищого навчального закладу”. Схарактеризував поняття “кінцеві результати діяльності вищого навчального закладу” та “якість вищої освіти”. Науковець проаналізував вияви асоціальної поведінки вищого навчального закладу щодо надання освітніх послуг. Окрім того, дослідник аргументував необхідність підготовки соціальних звітів вищими навчальними закладами. А. Федорова, переконана, що вищі навчальні заклади є соціально відповідальними за ефективне використання суспільних (державних) ресурсів для підвищення ефективності роботи вишів, забезпечення єдності навчання і виховання, залучення студентів і викладачів до різних соціальних практик; власних ресурсів для розвитку і консолідації суспільства, проведення демократичних реформ; взаємодії з окремими громадянами, органами влади, бізнес-структурами, різними організаціями й установами для функціонування вишу як соціального інституту відкритого типу, центру соціальної політики в регіоні його присутності [8, с. 397]. Учені Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, спираючись на ідеї В. Тамбовцева [7, 8], наголошують, що від соціально відповідального університету очікують насамперед досягнення високих кінцевих результатів діяльності, розуміючи під ними зміни в станах інших індивідів або організацій, які прямо чи опосередковано спричинені діями працівників цієї організації.

Кінцеві результати діяльності вишів науковці [8] пропонують відображати в трьох вимірах:

- Когнитивні результати – переданий-здобутий рівень знань, умінь і навичок як основи правильної професійної діяльності й орієнтації студентів у світі (пізнавальний компонент освітньої діяльності);
- Економічні результати – відповідність структури, обсягів знань та здобутих під час навчання навичок попиту на ринку праці (людський капітал студента – майбутнього працівника у вузькому значенні, який дорівнює його капіталізованому доходу, або тій сумі коштів, дохід від яких дорівнює одержуваній цим індивідом заробітній платі);
- Соціальні результати – набутий у виші соціальний капітал, тобто різноманітні зв'язки індивіда з іншими індивідами, групами й організаціями, якими він може скористатися для розв'язання своїх проблем (реалізації своїх інтересів).

Соціально відповідальний університет в умовах інтелектуалізації, технологізації, інформатизації та глобалізації суспільства, на думку М. Ізмайлової [3], вносить особливий внесок у становлення економіки знань, розвиток соціальних взаємовідносин з державою та бізнес-спільнотою через виконання освітньої, наукової та просвітницької функцій, формує у всіх зацікавлених сторін розуміння соціальної відповідальності як базової цінності у суспільстві та як інструмент рішення всієї сукупності соціально-економічних завдань.

Отже, дослідженням питань соціальної відповідальності освіти та освітніх установ присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема таких, як Л. Антошкіної, С. Барабліної, Ж. Беляєвої, С. Бех, О. Грішної, М. Ізмайлової, А. Колота, Р. Кузьміної, Л. Міхрішвілі, Л. Пісаревої, О. Полюшевич, Н. Сментіної, Л. Хижняк, Р. Хусаїнова, Л. Шевченко та ін. Науковці вивчали різні аспекти соціальної відповідальності освіти, водночас, низка складних та актуальних питань соціальної відповідальності інституту освіти, освітніх установ все ще шукають свого вирішення, в тім числі вивчення питання впливу соціально відповідального середовища університету на формування студентів.

Наша мета – висвітлити вплив соціально відповідального середовища економічного університету на формування майбутніх економістів.

Для реалізації означеної мети потрібно вирішити такі завдання:

- уточнити сутність та зміст поняття “соціальна відповідальність університету”;
- схарактеризувати складові соціально відповідального середовища освітньої установи;
- висвітлити вплив соціально відповідального середовища університету на формування майбутніх економістів.

Систему соціальної відповідальності освіти ми вбачаємо на таких рівнях: макрорівні (національний, державний), мезорівні (інституціональний), макрорівні (рівень організації) та особистісний.

Думка вчених про соціальну відповідальність освітніх установ ґрунтується на ідеї ефективного використання суспільних ресурсів для підвищення ефективності роботи університетів та інших закладів, забезпечення єдності навчання і виховання, залучення студентів та викладачів у різноманітні соціальні практики, взаємодією зі стейкхолдерами. З урахуванням означеного потрібно відходити від моделі вищої освіти, що переважає в індустріальному суспільстві та пов'язана з професіоналізацією. Її головна мета полягає у формуванні й засвоєнні знань та навиків, важливих для визначеної сфери діяльності. У постіндустріальному суспільстві потрібні інші фахівці. На IV Національному форумі “Бізнес – Університети. Навички для бізнесу 2030: чи освіта дає необхідне?”, який проводив Центр “Розвиток КСВ” у Києві 20–21 жовтня 2016 р. зазначено, що українські компанії не мають чітко сформульованого бачення потреби фахівців і їхніх навичок у перспективі 2030 р. Науковці та практики переконані, що університети орієнтуються більше на інтереси випускників, ніж на потреби компаній. Сьогодення потребує фахівців, що мають такі загальні навички та компетенції, які стануть необхідною умовою успішної роботи фахівця, незалежно від галузевої спеціалізації: системне мислення, клієнтоорієнтованість, міжгалузева комунікація, знання декількох мов і різних типів культур, навички управління проектами та людьми – від локальних груп до спільнот, уміння працювати в режимі багатопроBLEMності й постійно змінюваних умовах, навички дбайливого виробництва, навички художньої творчості. Вирішення означеної проблеми є нагальною потребою сучасної освіти, в тім числі і вищої економічної. На Давоському форумі Джиммі Уейлс наголосив, що головні завдання освіти це зробити так, щоб випускники отримали свою роботу, та переконатися в тому, що вони готові до майбутнього та розуміють динамізм розвитку. Виконане дослідження на базі 15 країн (про яке доповідали на форумі) показало, що до 2020 р. зникнуть 7 млн робочих місць та з'являться 2 млн нових. Сфери підвищеного попиту: наука, технології, інжиніринг, математика. Професії, що зникнуть до 2030 року: бухгалтер, юрисконсульт, нотаріус, журналіст, системний адміністратор, логіст, перекладач, банківський операціоніст, ріелтер.

У сфері менеджменту з'являться такі фахівці: екоаудитор, тайм-менеджер, корпоративний антрополог, менеджер з крос-культурної комунікації, професійний брендменеджер та інші. До 2020 р. попитом будуть користуватися такі фахівці у сфері освіти: координатор освітньої онлайн-платформи, модератор, тьютор, ігромайстр, організатор проектного навчання, розробник освітніх траєкторій, ігропедагог, ментор стартапів та ін. Також

такі загальні навички та компетенції стануть необхідною умовою успішної роботи фахівця, незалежно від галузевої спеціалізації: системне мислення, клієнтоорієнтованість, міжгалузева комунікація, знання декілька мов і різних типів культур, навички управління проектами та людьми – від локальних груп до спільнот, уміння працювати в режимі багато проблемності й постійно змінюваних умовах, навички дбайливого виробництва, навички художньої творчості.

Аналіз переліку спеціальностей, які пропонують вітчизняні університети не виявив наведених фахівців. З нашого погляду це свідчить про порушення зав'язків за стейкхолдерами та відповідно зменшення конкурентоспроможності вітчизняних університетів і тим більше соціально безвідповідальна діяльність освітніх установ. Потрібні зміни та обговорення заходів як з боку держави, міністерства, так й освітніх установ.

Аналізуючи діяльність з соціальної відповідальності 10 провідних світових та вітчизняних університетів, зокрема, індекс якості навчання, якості освіти, наявності програм підтримки успішності студентів, сприяння працевлаштуванню випускників, турбота закладів про здоров'я студентів та викладачів, дозвілля тощо, виявили значні прогалини у цьому напрямі вітчизняних навчальних закладів.

Соціально відповідальна діяльність університету полягає й у створенні відповідного середовища як у самому закладі, так і в регіоні, де він функціонує. Вплив середовища на учасників навчально-виховного процесу висвітлено ще у класиків педагогіки К. Ушинського, М. Пирогова та ін. Означене поняття широко використовують і сучасні науковці. Найпоширеніші поняття: освітнє середовище, навчальне середовище, е-середовище, освітній простір тощо. Водночас соціально відповідальне середовище в науковій літературі використовують лише до бізнесу. На нашу думку, соціально відповідальне середовище університету треба розглядати як системне утворення, яке створюють усі суб'єкти навчального-виховного процесу в освітній установі, має специфічні, характерні саме для цього утворення складові, зміст навчання, новітні освітні технології навчання, які здатні забезпечити соціально відповідальну діяльність студентів, викладачів. Як і для будь якого середовища, в його структурі є просторово семантична складова, змістовно-методична, комунікативно-організаційна тощо. Для його створення потрібно створити соціально відповідальний клімат в освітній установі, який спонукає до визначення мети діяльності університету, виокремлення питань соціальної відповідальності університету, соціально відповідального середовища, соціально відповідального випускника як пріоритетної ідеї розвитку установи, визначення принципів і наукових підходів до організації діяльності університету, розроблення та впровадження методики викладання, визначення масштабу перетворень, формування

готовності управлінського апарату та професорсько-викладацького персоналу до соціально відповідальної діяльності, досягнення та оцінювання результату діяльності освітньої установи у вибраному напрямі.

З метою вивчення сутності понять і дослідження впливу різних рівнів соціальної відповідальності освіти на формування соціально відповідального випускника вузу студентам нашого навчального закладу була запропонована анкета, приклад якої ми наведемо нижче.

Анкета для студентів

Шановні студенти, заповніть, будь ласка, анонімну анкету!

1. Що, на Вашу думку, означає поняття “освітній простір”?
2. Чи можна це поняття розглядати на декількох рівнях? Якщо так, то опишіть їх.
3. Як ви розумієте соціальну відповідальність. Дайте визначення.
4. Чи впливає освітній простір на соціальну відповідальність громадян, працівників, студента?
5. Чи можливо сформувати соціально відповідального студента в процесі навчання в університеті?
6. Який вплив має соціальна відповідальність університету на своїх працівників. Студентів?
7. У чому для Вас полягає та проявляється соціальна відповідальність Криворізького економічного інституту?
8. Що Ви можете запропонувати для покращення формування соціальної відповідальності студентів економічного університету?

Отримані результати виявили такі тенденції: студенти розуміють роль держави у соціальній відповідальності громадян, водночас зазначають про подвійні стандарти, що домінують у суспільстві. Студенти не зазначили про системоутворювальний характер соціальної відповідальності органів державної влади різного рівня та органів місцевого самоуправління всіх суб'єктів суспільства. Освітнє середовище економічного закладу розглядають як складне явище, простір діяльності студентів, викладачів та співробітників.

Майбутні економісти вважають можливим формування соціально відповідального студента у процесі навчання в освітній установі, але вбачають цей процес головно через участь у позааудиторних заходах (кураторських годинах, заходах, які проводить деканат та органи студентського самоуправління). Водночас зазначають про недоліки в організації навчального процесу, матеріально-технічної бази, методичної компетентності викладачів вузу тощо. Наведене свідчить про необхідність удосконалення навчально-виховного процесу та дотримання педагогічних умов формування соціальної відповідальності майбутніх менеджерів економістів у процесі професійної підготовки у вищому економічному навчальному закладі.

Отже, отримані нами дані свідчать про певні прогалини у створенні соціально відповідального середовища у навчальному закладі. Подальшу свою роботу ми вбачаємо в цілеспрямованій роботі на факультеті щодо усунення означених недоліків.

1. Антошкіна Л. І. Соціальна відповідальність інституту приватної освіти / Л. І. Антошкіна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 4 (28). – С. 17–22.
2. Грішнова О. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку / О. Грішнова, С. Бех // Економіка. – 2014. – № 5 (158). – С. 11–18.
3. Измайлова М. А. Социальная ответственность образовательных организаций в условиях экономики знаний journal-aael.intelbi.ru/main/wp-content/uploads/2014/10/130-133.pdf
4. Колот А. М., Грішнова О. А. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с.
5. Лункіна Т. І. Формування соціальної відповідальності у вищих навчальних закладах України / Т. І. Лункіна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки. - - № 12. - Ч. 2. - С. 145–147.
6. Сментина Н. В. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: концептуальний аналіз / Н. В. Сментіна, Р. В. Хусайнов ; Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 9. – С. 20–25.
7. Соціальна відповідальність: навч. посіб. [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота.- Київ : КНЕУ, 2015. – 519.
8. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін. за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501, 3 с.
9. Тамбовцев В. Л. Конечные результаты отрасли образования и проблемы их измерения / В. Л. Тамбовцев // Вопросы образования. – 2006. – № 1. – С. 5–24.
10. Ткаченко Н. О. Формування соціальної відповідальності у системі вищої фармацевтичної освіти [Електронний ресурс] / Н. О. Ткаченко, Є. Г. Книш, Н. М. Червоненко. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiibis_64.exe?
11. Хижняк Л. М. Еволюція соціальної відповідальності університету / Л. М. Хижняк // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2015. – № 18. – С. 5–13.

12. Шевченко Л. С. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: аспект якості освіти / Л. С. Шевченко // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. – 2011. – № 4 (7). – С. 5–15.

*Стаття: надійшла до редколегії 15.11.2016
доопрацьована 15.03.2017
прийнята до друку 11.04.2017*

IMPACT OF THE SOCIAL RESPONSIBLE ENVIRONMENT OF THE UNIVERSITY UPON FORMATION OF STUDENTS

Muza Viyevska

*“V. Hetman National Economic University” Kryvyi Rih Institute of Economics,
Poshtovyi Avenue, 64, Kryvyi Rih, Ukraine, UA – 50000*

The article substantiates the essence of social responsible environment of the university. The analysis of scientific literature on the subject of research allows the author to define the essence of the notion of educational environment, distinguishing its levels and carrying out an empirical study on the base of higher educational institutions, including students and teachers of Kryvyi Rih Institute of Economics.

The obtained results reveal the following tendencies: students understand the role of a state in the social responsibility of citizens; at the same time, they speak about the double standards, which are dominant within the society. Students do not point to public authorities at various levels as well as local authorities as having a backbone nature in terms of social responsibility for all actors in the society. Educational environment of economic university is considered a complex phenomenon, and a space of activity of students, teachers and other employees. Future economists believe that the formation of a social responsible student during training at university is possible, but they see this process mainly through the participation in extracurricular activities (curatorial hours, other events, held by the dean’s office and the students’ government bodies).

The article reveals the essence of the “social responsible university” concept. The research of the main areas of social responsible activities at universities of Ukraine and all over the world is carried out. The principles of responsible management in education are listed. The comparative assessment of distribution of social responsibility in the activities of domestic economic universities is carried out. The article also analyzes the performance indexes of teaching quality, quality of education, availability of support programs for successful students, promotion of employability of graduates, concerns for the health and leisure of students etc., as components of social responsibility of universities. It determines the priority areas of developing the social responsibility of higher economic educational institutions and creation of socially responsible environment at universities.

Key words: university, social responsibility, quality of education, environment, higher economic education.